

Vergaderjaar 1991–1992

22 463

Verslag van de vaste Commissie voor de inlichtingen- en veiligheidsdiensten over haar werkzaamheden (juli 1990–juli 1991)

Nr. 3

BRIEF VAN DE MINISTER VAN BINNENLANDSE ZAKEN

Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

's-Gravenhage, 12 februari 1992

Overeenkomstig mijn toezegging (II 1990–1991, 21 819, nr. 7) doe ik u hierbij toekomen het **overzicht van ontwikkelingen op het gebied van de binnenlandse veiligheid**.

De Minister van Binnenlandse Zaken,
C. I. Dales

INHOUDSOPGAVE

1.	VOORWOORD	3
2.	INLEIDING	4
2.1.	Naar een nieuw veiligheidsconcept	4
2.2.	Wet op de Inlichtingen- en veiligheidsdiensten	5
2.3.	Van dreiging naar belang	5
3.	TAAKOPDRACHT EN WERKWIJZE VAN DE BVD	5
3.1.	Wettelijke taakomschrijving	5
3.2.	Risico-analyse en risico-management	6
3.2.1.	Wettelijke grenzen	7
3.3.	Gebruik van bevoegdheden	8
3.3.1.	Proportionaliteit en subsidiariteit	8
3.4.	Afweging	9
4.	STURING EN CONTROLE	9
4.1.	De minister van Binnenlandse Zaken	9
4.2.	De MICIV	10
4.3.	De Tweede Kamer en de Vaste Commissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten	10
4.4.	Klankbordgroep	10
4.5.	Klachtenbehandeling	10
5.	SAMENWERKING	11
5.1.	Politie	11
5.2.	Douane en Koninklijke Marechaussee	12
5.3.	Bijzondere opsporingsdiensten	13
5.4.	Het Openbaar Ministerie	13
5.5.	Binnenlandse zusterdiensten	13
5.5.1.	Comite Verenigde Inlichtingendiensten Nederland	13
5.5.2.	Inlichtingendienst Buitenland (IDB)	13
5.5.3.	Militaire Inlichtingendienst (MID)	13
5.6.	Buitenlandse zusterdiensten	14
6.	TAAKVelden EN TAKen/TENDENSEN EN ONTWIKKELINGEN	14
6.1.	Zorg voor het voortbestaan van de democratische rechtsorde	14
6.2.	Zorg voor de veiligheid van de staat	20
6.3.	Zorg voor de instandhouding van het maatschappelijk leven	23
6.4.	Zorg voor andere gewichtige belangen	25
7.	SLOTBESCHOUWING	25

1. VOORWOORD

De behoefte aan veiligheid is de mens eigen. Zonder veiligheid kan geen sprake zijn van een harmonieuze ontplooiing van het individu noch van de samenleving waarvan hij deel uitmaakt. Elke georganiseerde samenleving streeft er naar om allereerst de fysieke veiligheid en de onschendbaarheid van de souvereiniteit van de staat door een collectieve inspanning te waarborgen. Veiligheidszorg is dan ook vanouds een kerntaak van de overheid.

De bescherming van de binnenlandse veiligheid neemt daarbij een bijzondere plaats in. Deze is erop gericht het voortbestaan van de staat zelf en van onze democratisch geordende samenleving te waarborgen. Het tijdig onderkennen van activiteiten en ontwikkelingen die een ernstig gevaar kunnen vormen voor de veiligheid van de staat en onze democratische rechtsorde is dermate belangrijk dat deze taak niet aan de traditionele rechtshandhavende instanties is opgedragen maar aan een gespecialiseerde dienst, de Binnenlandse Veiligheidsdienst. Taken en bevoegdheden van de Dienst zijn bij wet geregeld, maar de concrete afweging met betrekking tot de vraag wanneer, op welke terreinen en op welke wijze inzet van de BVD noodzakelijk is, berust bij de politiek. Daarover behoort dan ook op de geëigende plaats, bij de Tweede Kamer, verantwoording te worden afgelegd.

Het doel van deze notitie is om, samen met de begrotingstoelichting en een Jaarbericht, de Kamer in staat te stellen zijn controlerende en sturende functie ten aanzien van de BVD adequaat en systematisch te vervullen. De notitie is een openbaar stuk en bevat een overzicht van tendensen, ontwikkelingen en risico's die voor de binnenlandse veiligheid relevant worden geacht. Een overzicht van de operationele doelstellingen en de operationele inzet van de BVD is hierin niet opgenomen. Daarover wordt afzonderlijk gerapporteerd in het vertrouwelijk overleg met de vaste Commissie voor de inlichtingen en veiligheidsdiensten van de Kamer.

Voor een adequaat oordeel over de rol van de BVD met betrekking tot de hier geschetste risico's is inzicht in de taken en bevoegdheden van de Dienst noodzakelijk. Ook omdat het de eerste keer is dat een dergelijk openbaar overzicht wordt gegeven, bevat de notitie tevens een beschrijving van de wettelijke taakopdracht en algemene werkwijze van de BVD, en van de sturing van en controle over de activiteiten van de Dienst. Om dezelfde reden is ook een hoofdstuk gewijd aan de samenwerking met andere diensten en instanties.

Naar mijn stellige overtuiging kunnen de belangen waarvan de beveiliging mede aan de BVD is opgedragen alleen dan effectief worden beschermd als de activiteiten van de BVD politiek worden gedragen en gelegitimeerd. Ik hoop dan ook dat deze notitie de basis zal kunnen vormen voor een politieke gedachtenwisseling over de terreinen waarop die inzet wenselijk wordt geacht.

De Minister van Binnenlandse Zaken,
C. I. Dales

2. INLEIDING

2.1 Naar een nieuw veiligheidsconcept

De Binnenlandse veiligheidsdienst (BVD) werd kort na de Tweede Wereldoorlog in het leven geroepen om de opnieuw verworven rechten en vrijheden te helpen beschermen. Deze werden in die periode ernstig bedreigd door de aspiraties van het Sovjetblok met zijn wereldwijde invloedssfeer. Dit gegeven bood zowel voor de nationale en de bondgenootschappelijke defensie als voor de buitenlandse politiek een helder referentiekader. Tot in de jaren zeventig was de aandacht van de Dienst zo goed als volledig op deze dreiging uit het Oostblok geconcentreerd.

In de daarop volgende jaren deden zich nieuwe fenomenen voor die de aandacht van de BVD vergden. Extreem-linkse groeperingen als de RAF en de Brigade Rosso en nationalistische bewegingen als de PLO en de IRA maakten in toenemende mate gebruik van terreur als politiek pressiemiddel. In Nederland stak het gewelddadig activisme de kop op, terwijl men zich ook steeds meer bewust werd van de gevaren van proliferatie van kennis en materiaal op nucleair, biologisch en chemisch gebied. Deze verschijnselen doen zich tot op heden nog onverminderd voor, zij het deels in andere gedaante.

De meest recente periode heeft een drastische verandering van de mondiale machtsverhoudingen te zien gegeven. In het bijzonder door de desintegratie van het Sovjetblok kwam een definitief einde aan de oude orde, die – ondanks de Koude Oorlog – door zijn stabiele karakter duidelijkheid en daarmee een betrekkelijke mate van veiligheid bood. Door de ingrijpende veranderingen die zich in Europa hebben voorgedaan is op dit ogenblik onzeker waarheen het nieuwe Europa onderweg is; van een stabiele situatie is in elk geval geen sprake meer.

De conclusie dat Europa hierdoor als geheel onveiliger is geworden, kan op dit ogenblik zeker niet worden getrokken. Wel staat vast dat ons veiligheidsconcept grondig moet worden bijgesteld, alleen al om de mogelijk negatieve consequenties van de ingrijpende ontwikkelingen die zich nu voordoen te beheersen. Niet langer kan worden volstaan met een concept dat uitsluitend op wederzijdse militaire afschrikking is gebaseerd. Veiligheid vergt in toenemende mate een gericht samenstel van op elkaar afgestemde militaire, politieke, bestuurlijke en economische maatregelen. Daarnaast is ook samenwerking en hulpverlening vereist. Deze dient gericht te zijn op het voorkomen van spanningshaarden, het bevorderen van democratische normen en waarden en het creëren van mogelijkheden om een aanvaardbaar welvaartsniveau te bereiken.

Samenwerking met andere diensten en afstemming van het beleid van die departementen die voor de veiligheidszorg verantwoordelijk zijn, zijn in het algemeen steeds meer voorwaarden geworden voor een adequate beheersing van wat zich thans als veiligheidsrisico aandient. Verschijnselen als proliferatie, de in een aantal landen groeiende invloed van de georganiseerde misdaad op sectoren binnen de overheid en het bedrijfsleven maar ook de klassieke contra-spionagetaak zijn niet meer als zuiver staatsveiligheidsprobleem, crimineel probleem of maatschappelijk-economisch probleem te beschouwen. Een effectieve aanpak daarvan staat of valt met een goede beleidscoördinatie en samenwerking tussen de betrokken diensten en instanties, zowel in nationaal als in internationaal verband.

Heroriëntering op de aard en omvang van de door de overheid te verschaffen veiligheidszorg is in het licht van een nieuwe en nog onzekere toekomst dan ook noodzakelijk. Ook bij de BVD heeft dit geleid tot herbezinning op wat in deze tijd van een veiligheidsdienst mag worden verwacht. De thans gereorganiseerde Dienst heeft drie hoofdkenmerken:

- een flexibele en op belangenbescherming georiënteerde werkwijze, waarmee snel kan worden ingespeeld op zich voortdurend wisselende omstandigheden;
- structurele verantwoording aan het parlement en openheid naar de samenleving waar dat mogelijk is; en
- een op samenwerking gerichte werkhouding, stoelend op het besef dat bescherming van de staatsveiligheid een gezamenlijke inspanning vergt.

2.2 Wet op de Inlichtingen- en veiligheidsdiensten

Aan het einde van de jaren zeventig achtte de Tweede Kamer het wenselijk om de taak, organisatie, werkwijze en samenwerking van de inlichtingen- en veiligheidsdiensten een wettelijke grondslag te geven, waardoor eveneens een proces van herbezinning op gang werd gebracht. In 1988 trad na een grondige voorbereiding de Wet op de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten in werking. Daarmee was vanaf dat moment ook bij wet in formele zin neergelegd dat de BVD niet bepaalde dreigingen als uitgangspunt voor zijn activiteiten diende te nemen, zoals dat is gebeurd in soortgelijke wetgeving in andere landen, maar de bescherming van voor staat en samenleving vitale belangen: de democratische rechtsorde, de veiligheid van de staat, de instandhouding van het maatschappelijk leven en andere gewichtige belangen van de staat.

2.3 Van dreiging naar belang

Bij de begin 1991 in gang gezette reorganisatie van de BVD is dit wettelijke uitgangspunt nader vorm gegeven. Onderkend werd dat door de verschuiving van een eenduidig en statisch dreigingsbeeld naar een complex patroon van wisselende dreigingen die meerdere belangen kunnen aantasten, een meer flexibele en gecoördineerde aanpak noodzakelijk was. Deze zou ook beter aan moeten sluiten bij de wensen en eisen van politiek en bestuur. Om die reden heeft de Dienst de oude, op dreigingen gebaseerde organisatorische ordening verlaten. Gekozen is voor een hoofdindeling van de primaire processen op basis van de drie in de wet genoemde belangen, te weten de democratische rechtsorde, de staatsveiligheid en het maatschappelijk en economisch leven. Door de bescherming van belangen als organisatorisch uitgangspunt te nemen, wordt bevorderd dat de activiteiten en de produkten van de Dienst aansluiten op de wensen en eisen van politiek en bestuur.

3. TAAKOPDPACHT EN WERKWIJZE VAN DE BVD

3.1 Wettelijke taakomschrijving

De taak van de BVD is neergelegd in artikel 8 van de Wet op de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten en is drieledig.

Allereerst heeft de Dienst tot taak om gegevens te verzamelen over organisaties en personen die door de doelen die zij nastreven, of door hun activiteiten een potentieel gevaar vormen voor het voortbestaan van

de democratische rechtsorde, de staatsveiligheid of voor andere gewichtige belangen van de staat.

Bij de democratische rechtsorde staat het waarborgen van het ongehinderd functioneren van het democratische besluitvormingsproces en de vrije uitoefening van grondwettelijk gegarandeerde rechten en vrijheden voorop. Voor wat betreft de staatsveiligheid en andere gewichtige belangen van de staat zijn de activiteiten van de Dienst geconcentreerd op handhaving van de soevereiniteit en de integriteit van de staat in zijn verhouding met andere staten. Hierbij staat voorop dat de staat zelf veilig moet zijn. Zonder beveiliging tegen op zijn rechtsmacht of integriteit gerichte aantastingen van binnenuit of van buitenaf kan geen staat effectief en autonoom functioneren.

Ten tweede is aan de BVD opgedragen veiligheidsonderzoeken te verrichten. De vervulling van zogenaamde vertrouwensfuncties bij de overheid en van een aantal functies bij het bedrijfsleven biedt de mogelijkheid de veiligheid of andere gewichtige belangen van de staat te schaden. Door het verrichten van onderzoeken naar de achtergrond van sollicitanten voor deze functies wordt beoogd dit risico zo klein mogelijk te houden.

De derde taak van de BVD richt zich op het bevorderen van maatregelen ter beveiliging van zogenaamde gerubriceerde gegevens. Dat zijn gegevens waarvan de geheimhouding door het belang van de staat wordt geboden. Tevens dient de beveiliging te worden bevorderd van die onderdelen van de overheidsdienst en van het bedrijfsleven, die van vitaal belang worden geacht voor de instandhouding van het maatschappelijk leven. Met betrekking tot dit laatste onderdeel van zijn taak zijn de activiteiten van de Dienst in de eerste plaats gericht op de beveiliging van infrastructurele voorzieningen die voor onze samenleving onmisbaar zijn. Daarnaast wordt beoogd een bijdrage te leveren aan de bescherming van die kennis en technologie, die door de regering voor onze economie van vitale betekenis worden geacht.

De belangen waar het hier om gaat kunnen op meerdere wijze worden aangetast. De Dienst richt zich in het bijzonder op het tijdig onderkennen van aantastingen van een systematisch heimelijk of misleidend karakter zoals spionage, infiltratie, chantage, corruptie en manipulatie, en op beïnvloeding met een systematisch oneigenlijk karakter door het gericht toepassen van geweld. Het gaat hier om risico's die ofwel door hun aard moeilijk zijn te onderkennen, ofwel met het bestaande wetgevings- en handavingsinstrumentarium niet tijdig of niet effectief zijn aan te pakken, terwijl preventief optreden – gezien de belangen die op het spel staan – toch is geboden. Door het leveren van advies, informatie en operationele controle beoogt de Dienst een dergelijk preventief optreden mogelijk te maken.

3.2 Risico-analyse en risico-management

Bij de bestuurlijk-politieke afweging met betrekking tot de inzet van de BVD staan drie vragen centraal: welk belang is in het geding, door wie en op welke wijze dreigt dit belang te worden aangetast en wat is het bestaande beveiligingsniveau, zowel in fysieke zin als in termen van maatschappelijke weerbaarheid. Aan de hand van door de BVD vervaardigde risico-analyses van deze aspecten kunnen de verantwoordelijke autoriteiten zich niet alleen een gefundeerd oordeel vormen over de betreffende bedreiging maar ook over de aard en omvang van de schade

die daardoor aan het betreffende belang kan worden toegebracht en op welke wijze die het beste kan worden voorkomen.

Preventieve maatregelen zijn op alle drie de terreinen denkbaar. Voor zover bestaand beleid het geconstateerde veiligheidsrisico (mede) in de hand heeft gewerkt kan een beleidswijziging, gericht op vermindering van dat risico, worden overwogen. Risicovermindering of -beheersing kan ook worden bereikt door aanpassing of verhoging van het bestaande beveiligingsregime. Daarvoor kan een op maat gesneden beveiligingsadvies worden gegeven. Meer in het algemeen zal de afnemer informatie kunnen worden verschaft over de aard, omvang en vorm van de gevaren die hij eventueel kan lopen en waar hij in dat verband op moet letten. Tot slot kunnen de BVD en andere opsporings- en controle-instanties de nodige maatregelen treffen om de geconstateerde dreiging te keren of onder controle te houden.

Veelal zullen op alle drie de terreinen onderling samenhangende maatregelen moeten worden getroffen, waarin zowel de verantwoordelijke bestuurlijke autoriteiten als de BVD of andere met veiligheidszorg belaste instanties een aandeel kunnen hebben. Door het betrekken van de direct belanghebbenden bij het maken van de risico-analyse zijn zij in staat de aard, omvang en kwaliteit van het door de BVD te leveren produkt mede te bepalen. Daardoor wordt ook de samenhang bevorderd met voorzieningen die door henzelf of door derden moeten worden getroffen.

Langs deze weg draagt de BVD ertoe bij om veiligheidsrisico's die als zodanig zijn geïdentificeerd binnen acceptabele grenzen te houden. Daarnaast oriënteert de Dienst zich aan de hand van risico-scenario's ook op ontwikkelingen waarvan de invloed op de te beschermen belangen nog onzeker is. De Golfcrisis en de ontwikkelingen in Midden- en Oost-Europa zijn voorbeelden van gebeurtenissen met een mengeling van niet direct herkenbare consequenties voor onze veiligheid. Het instrumentarium en de contacten van de Dienst zijn erop toegesneden zodanige prognoses te maken dat in een vroeg stadium de mogelijke gevolgen van dergelijke ontwikkelingen op een rij kunnen worden gezet en op hun relevantie voor de staatsveiligheid beoordeeld. Voor zover blijkt dat zich veiligheidsrisico's voordoen die ook doorwerken op beleidsterreinen van andere departementen, kunnen deze analyses een aanzet vormen voor een geïntegreerde aanpak, waarin de beleidsmatige en operationele mogelijkheden van alle betrokken instanties worden gebundeld en op elkaar worden afgestemd.

3.2.1 Wettelijke grenzen

Krachtens artikel 2 van de Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten verricht de BVD zijn taak in gebondenheid aan de wet. Executieve bevoegdheden heeft de Dienst niet. Artikel 20 van de wet bepaalt in het bijzonder dat de ambtenaren van de Dienst geen bevoegdheid tot het opsporen van strafbare feiten bezitten. Dit geldt ook voor politie-ambtenaren die ten behoeve van de Dienst werkzaamheden verrichten. Het is de taak van de Dienst om te waarschuwen, te informeren en om te adviseren; vervolgens is het aan de verantwoordelijke autoriteiten – primair bestuur, wetgever, Openbaar Ministerie en opsporingsinstanties – om op basis van de door de BVD uitgebrachte adviezen die maatregelen te treffen die zij noodzakelijk achten.

3.3 Gebruik van bevoegdheden

Ten behoeve van een adequate taakvervulling zijn aan de BVD enkele bijzondere bevoegdheden toegekend. Deze omvatten het instellen van veiligheidsonderzoeken; de bevoegdheid zich voor het verkrijgen van gegevens te wenden tot andere overheidsorganen of, in speciale gevallen, tot houders van een verzameling van persoonsgegevens; en het gebruik van technische af luistermiddelen. Daarnaast maakt de Dienst gebruik van inlichtingenmiddelen als volgen en observeren, informanten, en de inzet van agenten.

Hoewel een aanzienlijk deel van alle gegevens wordt verkregen uit de bestudering van open bronnen en via contacten met personen en instellingen die vrij toegankelijk zijn, is de kern van de meerwaarde van de Dienst gelegen in de mogelijkheid om juist door de inzet van deze specifieke inlichtingenmiddelen die informatie te krijgen die nodig is om schade aan vitaal geachte belangen te voorkomen.

Deze inzet is aan de nodige regels gebonden. Voor het direct af luisteren van gesprekken en voor het af luisteren van lijnverbindingen is schriftelijke toestemming van drie, respectievelijk vier ministers vereist. Verder is bij wet geregeld dat de aanwijzing van functies, die als vertrouwensfunctie moeten worden aangemerkt, een ministeriële verantwoordelijkheid is, terwijl de diepgang van het veiligheidsonderzoek wordt vastgesteld in onderling overleg met de betrokken overheidsinstantie. Thans is een wetsvoorstel in voorbereiding dat voorziet in een regeling met betrekking tot alle veiligheidsonderzoeken, derhalve die welke verband houden met de vervulling van vertrouwensfuncties bij zowel de overheid als bij het bedrijfsleven.

Verder mag de Dienst zich voor het verkrijgen van gegevens wenden tot andere overheidsorganen, alsmede tot iedereen die geacht wordt deze gegevens te kunnen verstrekken. Van een verplichting in algemene zin is geen sprake; medewerking kan alleen maar worden gevraagd op basis van vrijwilligheid. Speciaal als het gaat om het verkrijgen van medewerking van personen die zich om welke reden dan ook in een kwetsbare positie bevinden, wordt het ontbreken van deze verplichting vooraf duidelijk kenbaar gemaakt.

Behalve dat de wet grenzen aan het optreden van de BVD heeft gesteld, zal dit optreden ook dienen te voldoen aan algemene eisen van behoorlijk overheidshandelen zoals zorgvuldigheid en het voorkomen van oneigenlijk gebruik van bevoegdheden.

3.3.1 Proportionaliteit en subsidiariteit

Bij de inzet van alle specifieke inlichtingenmiddelen zal in de regel sprake zijn van een inbreuk op de privacy. Deze inzet zal dan ook moeten worden getoetst aan eisen van proportionaliteit en subsidiariteit. Daarbij wordt afgewogen of een dergelijke privacy-inbreuk wel door het te beschermen belang wordt gerechtvaardigd, alsmede of het betreffende belang niet met minder vergaande middelen kan worden beschermd. Behalve bij af luisteracties geldt dit in het bijzonder voor het gebruik van informanten en de inzet en begeleiding van agenten. Zeker daar hoort een zorgvuldige afweging te worden gemaakt tussen het te beschermen belang en de inzet van dit specifieke middel, waarbij ook de eventuele veiligheidsrisico's voor de in te zetten persoon worden betrokken.

3.4 Afweging

De hierboven weergegeven waarborgen met betrekking tot het operationele optreden van de Dienst nemen niet weg, dat zich bij de inzet van specifieke inlichtingenmiddelen de paradox voordoet dat omwille van de bescherming van de staatsveiligheid en van onze democratische rechtsorde, andere – rechtens beschermde – belangen moeten worden aangetast. Een vergelijkbare situatie doet zich weliswaar voor bij de opsporing van strafbare feiten, maar in afwijking van de daarbij geldende strafvorderlijke procedure worden de inlichtingenmiddelen van de BVD zonder rechterlijke machtiging ingezet, terwijl tevens over die inzet alleen in het openbaar verantwoording wordt afgelegd voor zover het belang van de staat dat toelaat. In het besloten overleg met de Vaste Kamercommissie voor de Inlichtingen- en veiligheidsdiensten wordt hierover uiteraard wel gerapporteerd. In dit opzicht wordt dus afgeweken van de gangbare democratische spelregels, waarin in beginsel elke vorm van overheidsoptreden hetzij door de rechter hetzij door het parlement in het openbaar kan worden getoetst.

Deze paradox is, met het oog op de essentiële rechtsbelangen die in het geding zijn, door de wetgever erkend. In de Memorie van Toelichting bij de wet op de Inlichtingen- en veiligheidsdiensten is hierover opgemerkt dat de spanning, die zich op het eerste gezicht voordoet tussen de beginselen van de democratische rechtsstaat en de werkwijze van de inlichtingen- en veiligheidsdiensten, minder groot is dan zij lijkt en in voorkomende gevallen niet onoplosbaar. De wezenlijke taakopdracht van de BVD is immers het helpen voorkomen van gevaar voor de democratische rechtsorde en de veiligheid van de staat. Doeleinden en werkwijze van de BVD moeten dus overeenkomen met de essentiële belangen van onze samenleving en onze rechtsorde. Dat betekent, dat de Dienst bij zijn optreden aan die rechtsorde is gebonden, en dat bij de uitvoering van zijn taken de voor ieder overheidsoptreden geldende wettelijke bepalingen van toepassing zijn. Alleen daar waar dat in verband met zijn taakopdracht absoluut noodzakelijk is, kan de BVD bijzondere bevoegdheden hanteren. Dit vraagt van de minister van Binnenlandse Zaken een zorgvuldige afweging in elk concreet geval ten aanzien van wat in een open en democratische samenleving als de onze nog wel en wat niet getolereerd kan worden. Deze afweging is via de politieke verantwoordelijkheid van de minister steeds ten volle onderworpen aan de controle van het parlement. Daardoor is gewaarborgd dat de doeleinden van de democratische rechtsstaat en die van het inlichtingen- en veiligheidswerk blijven samenvallen. Tevens wordt hierdoor vermeden dat bij de inzet van de Dienst op een specifiek taakveld politieke opportuniteit een rol kan spelen.

4. STURING EN CONTROLE

4.1 De minister van Binnenlandse Zaken

Krachtens artikel 2 van de Wet op de Inlichtingen- en veiligheidsdiensten verricht de BVD zijn taak in ondergeschiktheid aan de minister van Binnenlandse Zaken, die derhalve voor het functioneren van de Dienst politiek verantwoordelijk is. Richting, omvang en diepgang van de activiteiten van de Dienst worden door de minister vastgesteld.

4.2 De MICIV

Politieke sturing vindt in breder verband plaats in de Ministeriële Commissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten (MICIV). Deze commissie bestaat uit de minister-president, tevens minister van Algemene Zaken, en de ministers van Binnenlandse Zaken, Justitie, Buitenlandse Zaken, Defensie, Economische Zaken en Financiën. De commissie beraadslaagt over de taakstelling en onderlinge afstemming van de werkzaamheden van de inlichtingen- en veiligheidsdiensten. Daarbij ligt het accent beurtelings op de organisatie van en de samenwerking tussen de diensten en op het opstellen van een nationaal inlichtingenbehoefteplan. Dit plan geeft aan welke belangen en veiligheidsrisico's de aandacht van de diensten moeten hebben en welke prioriteit daaraan moet worden toegekend. Gezien het groeiende belang van een goed op elkaar afgestemde samenwerking mag worden verwacht dat de functie van het MICIV verder in belang zal toenemen.

4.3 De Tweede Kamer en de Vaste Commissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten

Politieke verantwoording voor het beleid met betrekking tot de BVD wordt door de minister van Binnenlandse Zaken in de eerste plaats afgelegd aan de vaste Commissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten, waarbij op alle aspecten van de activiteiten van de Dienst, ook de vertrouwelijke, toelichting wordt gegeven. De Vaste Commissie brengt periodiek verslag uit aan de Kamer. Om de controlemogelijkheden op, en daarmee ook de legitimatie van taken en werkwijze van de Dienst te vergroten, verstrekt de minister aan de Tweede Kamer periodiek een overzicht als het onderhavige. Het eerste hebt u thans voor ogen. Zoals hiervoor al is aangegeven zal de Kamer tevens worden voorzien van een Jaarbericht, waarin over het afgelopen jaar verslag wordt gedaan.

4.4 Klankbordgroep

Zoals reeds in de Memorie van Toelichting bij de begroting van 1991 is aangekondigd, zal op korte termijn ten behoeve van de BVD een klankbordgroep worden opgericht. Deze groep zal bestaan uit personen die representatief zijn voor diverse sectoren van de samenleving. Het is de bedoeling dat de klankbordgroepleden op grond van hun kennis en visie de BVD een onafhankelijk oordeel en advies geven over wat de samenleving van een dienst als de BVD verwacht, en tevens aangeven op welke terreinen de BVD zich niet moet begeven of zich terughoudend dient op te stellen.

4.5 Klachtenbehandeling

De behandeling van klachten over het functioneren van de BVD vindt eerst plaats via een interne departementale procedure. Indien de klacht daarmee niet naar tevredenheid is afgedaan kan de klager terecht bij een van de twee instanties die gelijkwaardig naast elkaar bestaan: de vaste Kamercommissie voor de inlichtingen- en veiligheidsdiensten en de Nationale Ombudsman. Beide instanties krijgen in geval van klachten alle relevante gegevens.

5. SAMENWERKING

Zoals hiervoor al is weergegeven, is het onbestendige karakter het meest kenmerkende van de huidige veiligheidssituatie. Veiligheidsproblemen laten zich niet meer eenduidig beschrijven als enkel militaire, criminele of de staatsveiligheid bedreigende problemen, maar vormen een combinatie daarvan en zijn dus slechts adequaat aan te pakken als tussen de verantwoordelijke instanties goed wordt samengewerkt. Voor de BVD is de samenwerking met de politie en andere opsporings- en controlediensten, het Openbaar Ministerie en binnenlandse en buitenlandse zusterdiensten het meest van belang. In de volgende paragraaf zal nader worden ingegaan op de beleidsvoornemens in dit opzicht.

5.1 Politie

Gezien het toenemende aantal veiligheidsrisico's met zowel strafrechtelijke als staatsveiligheidsaspecten is een goede samenwerking met de politie gewenst en noodzakelijk. In de relatie met de politie is een onderscheid te maken tussen de wettelijke plicht van de politie om ten behoeve van de BVD werkzaamheden te verrichten en de samenwerking op basis van raakvlakken en deels gemeenschappelijke werkerreinen.

De werkzaamheden van de politie ten behoeve van de BVD, als bedoeld in de wet op de Inlichtingen- en veiligheidsdiensten, worden verricht onder verantwoordelijkheid van de minister van Binnenlandse Zaken en overeenkomstig de aanwijzingen van het hoofd van de BVD (art. 18). Deze is ook verantwoordelijk voor de exploitatie van de gegevens die op deze wijze zijn verzameld. Deze werkzaamheden worden thans verricht door de zogenaamde Plaatselijke Inlichtingendiensten (PID), die naast hun taak ten behoeve van de BVD ook een inlichtingentaak hebben ten behoeve van de lokale openbare orde. Voor zover optreden van de BVD of van PID-ambtenaren in een gemeente ter bescherming van de democratische rechtsorde aldaar noodzakelijk wordt geoordeeld, berust de verantwoordelijkheid voor dat optreden bij de minister van Binnenlandse Zaken, ook als dat optreden (mede) voor de lokale openbare orde van betekenis is.

De reorganisatie van het politiebestel en die van de Dienst hebben geleid tot herbezinning over de verhouding van de BVD met de PID'n. In opdracht van het hoofd van de BVD en het Coördinerend Politieberaad (C&B) heeft de werkgroep Relatie Politie-BVD (de zogenaamde commissie-Bakker)¹ aanbevelingen gedaan voor de toekomstige samenwerkingsstructuur tussen de politie en de BVD. Tevens is een modelactiviteitenplan opgesteld ten behoeve van af te sluiten samenwerkingsconvenanten. De gekozen samenwerkingsvorm gaat uit van de bestaande regelgeving en is gericht op de aanstaande regionalisatie van de politieorganisatie. De werkgroep heeft globaal aangegeven op welke wijze en welke gebieden de politie en de BVD elkaar zullen ondersteunen. De praktische invulling kan per regio verschillen. De door de commissie aangegeven samenwerkingsstructuur is naar het oordeel van beide opdrachtgevers goed hanteerbaar bij de inrichting van de regiokorpsen. De structuur sluit ook aan bij de huidige samenwerking tussen de politie en de BVD en vindt zijn basis in de Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten. Wel zal deze wet in verband met de reorganisatie van het politiebestel enige aanpassingen van technische aard ondergaan.

De minister van Binnenlandse Zaken heeft het hoofd van de BVD opgedragen om in 1992 over de relatie tussen zijn dienst en de politie overleg te voeren met de verantwoordelijke korpsbeheerders, hoofdoffi-

¹ Het rapport van de commissie-Bakker is ter inzage gelegd op de bibliotheek.

cieren van justitie en korpschefs van de in het nieuwe politiebestedel voorziene politiekorpsen. Met instemming van de minister van Binnenlandse Zaken zullen op korte termijn, rekening houdend met het lopende proces van de reorganisatie van de politie, tussen de BVD en de afzonderlijke korpsen concrete afspraken worden gemaakt ter uitvoering van artikel 18 van de Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten. Tevens zal nader overleg plaatsvinden over andere onderwerpen die voor de onderlinge samenwerking van betekenis kunnen zijn. Voorop staan het structureren van de wederzijdse informatievoorziening, een goede aansturing van activiteiten, periodieke planning en vastlegging van wederzijdse taken en verantwoordelijkheden. In afwachting van een definitief standpunt over het rapport van de commissie Bakker heeft de minister van Justitie te kennen gegeven zich met deze aanpak te kunnen verenigen.

Voor wat betreft de relatie en samenwerking met het CRI is gebleken dat tussen beide instanties in toenemende mate raakvlakken en deels gemeenschappelijke werkelden zijn ontstaan. Dit geldt voor bepaalde aspecten van de internationale georganiseerde misdaad en in het bijzonder voor de terreurbestrijding, op welke terreinen beide instanties, zij het vanuit verschillende invalshoeken, een taak hebben.

Bij de terreurbestrijding zal worden samengewerkt op basis van de aanbevelingen van de commissie-Blok. Bij brief van 4 december 1991, kenmerk 172867/91/pol, hebben de ministers van Justitie en van Binnenlandse Zaken hun gezamenlijk standpunt met betrekking tot het rapport van deze Commissie aan de Kamer kenbaar gemaakt.

De belangrijkste elementen ter bevordering van de samenwerking op dit terrein zijn allereerst het intensiveren en structureren van zowel het beleidsoverleg tussen de beide hoofden van Dienst als van het werkoverleg tussen de diensten. Verder is voor het Openbaar Ministerie in de persoon van de Landelijk Officier van Justitie voor terreurbestrijding in het werkoverleg een coördinerende, en in het beleidsoverleg een adviserende rol voorzien. De Landelijk Officier zal ook de commissie voorzitten die ten behoeve van de beide hoofden van Dienst als klankbord- en adviesgroep zal dienen. De samenwerking zal verder worden bevorderd door het detacheren van sleutelfunctionarissen over en weer. De eerste afspraken hierover zijn reeds gemaakt. De huidige Samenwerkingsregeling bestrijding terroristische misdrijven (Stcrt. van 17 februari 1976, nr. 33) zal in verband hiermee moeten worden aangepast. Afhankelijk van de ontwikkelingen bij de reorganisatie van het politiebestedel zal worden gezien, in hoeverre het nodig is ook andere regelgeving te wijzigen. Een en ander hangt immers nauw samen met de toekomstige plaats en positie van de CRI binnen het 26e korps en met zijn functie ten opzichte van de regionale korpsen.

5.2 Douane en Koninklijke Marechaussee

Ambtenaren van deze instanties verrichten op dezelfde wettelijke basis als de politie werkzaamheden ten behoeve van de BVD. De Dienst hecht grote waarde aan de grote nationale en internationale spreiding van deze beide diensten. Bezien zal worden in hoeverre de huidige samenwerkingsvorm in verband met de consequenties van de Europese integratie voor deze diensten moet worden aangepast.

5.3 Bijzondere opsporingsdiensten

De samenwerking met bijzondere opsporingsdiensten, en in het bijzonder met de Fiscale Inlichtingen- en Opsporingsdienst (FIOD) en de Economische Controledienst (ECD), zal structureel vorm worden gegeven. Thans wordt op incidentele basis samengewerkt. Gestreefd wordt naar een duidelijke markering van de afzonderlijke taken en verantwoordelijkheden, om van daaruit te komen tot identificatie van die terreinen waarop samenwerking gewenst en noodzakelijk wordt geacht.

5.4 Het Openbaar Ministerie

De Wet op de Inlichtingen- en veiligheidsdiensten schrijft overleg voor tussen de betreffende procureur-generaal en het Hoofd van de BVD (art. 22). Naarmate de samenwerking met de politie, in het bijzonder met de CRI meer gestalte krijgt, zal ook dit overleg meer moeten worden gestructureerd en met de procureurs-generaal gezamenlijk moeten worden gevoerd. Nu vindt het overleg nog incidenteel plaats. Aandacht verdient de verhouding tussen de Landelijk officier, belast met terreurbestrijding en spionagezaken, en de BVD. Bij de samenwerking op deze terreinen is voor de dagelijkse praktijk de Landelijk officier het eerste aanspreekpunt voor de Dienst. Mede met het oog op de rol, die voor de Landelijk officier is voorzien in het werkoverleg, zal de verantwoordelijkheid van de procureurs-generaal voor diens activiteiten moeten worden vastgesteld. De procureurs-generaal hebben inmiddels te kennen gegeven dit aspect nader te zullen uitwerken.

5.5 Binnenlandse zusterdiensten

5.5.1 Comité Verenigde Inlichtingendiensten Nederland

In dit comité worden onder leiding van de coördinator, thans de secretaris-generaal van het ministerie van Algemene Zaken, de werkzaamheden van de Nederlandse inlichtingen- en veiligheidsdiensten op elkaar afgestemd. Ook worden in het CVIN de bijeenkomsten van de MICIV ambtelijk voorbereid. Door het verschaffen van periodieke risico-analyses met betrekking tot afzonderlijke werkterreinen beoogt de BVD aan deze samenwerking en afstemming van werkzaamheden een structurele bijdrage te leveren.

5.5.2 Inlichtingendienst Buitenland (IDB)

In het kader van efficiency-verbetering en bezuinigingen zal de BVD op enkele werkterreinen, waarop ook de Inlichtingendienst Buitenland actief was, inlichtingenactiviteiten overnemen die passen in de wettelijke taakstelling van de BVD. Daartoe zal de BVD zijn contacten met buitenlandse zusterdiensten versterken. Het betreft voornamelijk activiteiten op het gebied van de non-proliferatie. Verder zal de Dienst bij de co-locatie in de nieuwe behuizing van de BVD medio 1993 logistieke ondersteuning aan de IDB verlenen.

5.5.3 Militaire Inlichtingendienst (MID)

Eveneens in het kader van de efficiencyverbetering wordt met de MID een stringente verdeling van werkzaamheden nagestreefd op het terrein van de beveiliging van gerubriceerde militaire- en defensieopdrachten. Daarbij zal de MID het accent leggen op het geven van aanwijzingen en het uitvoeren van inspecties, terwijl de BVD het bevorderen van maatregelen op het gebied van de personele beveiliging voor zijn rekening

neemt. Tevens draagt de Dienst zorg voor een juiste afstemming met veiligheidsbelangen die op het werkterrein van de BVD liggen. Met betrekking tot de informatie-winning uit hoofde van de inlichtingentaak ten behoeve van de defensie vindt, waar deze activiteiten de krijgsmacht betreffen, overleg en informatie-uitwisseling met de MID plaats.

5.6 Buitenlandse zusterdiensten

Al eerder is aangegeven dat nationale veiligheid in toenemende mate alleen maar door intensieve internationale samenwerking kan worden gewaarborgd. Fenomenen als terrorisme en de acquisitie van wapens en daaraan gerelateerde kennis en technologie vinden hun oorsprong veelal in andere landen en kunnen alleen door een gezamenlijke internationale inspanning adequaat worden bestreden. Een soortgelijke tendens is zichtbaar op het werkterrein van politie en justitie.

Intensivering en structurering van de reeds bestaande contacten met buitenlandse zusterdiensten is dan ook noodzakelijk. Deze opvatting wordt ook door de betreffende diensten gedeeld. Op korte termijn zullen twee vanuit de Dienst opererende Inlichtingenofficiëren Buitenlandse Relaties (IBR) structureel contact gaan onderhouden met de Westeuropese zusterdiensten. Tevens is onlangs een liaison gedetacheerd in Washington. Er is voor Washington gekozen op grond van de overweging dat de Verenigde Staten een centrale positie innemen in het geheel van mondiale machts- en veiligheidspolitieke betrekkingen. Permanente «ogen en oren» in het centrum van deze mogendheid is tegen de achtergrond van de huidige taken en activiteiten van de Dienst dringend gewenst. Tevens kunnen van daaruit contacten worden onderhouden met een groot aantal eveneens daar gestationeerde liaisons van andere landen.

6. TAAKVELDEN EN TAKEN/TENDENSEN EN ONTWIKKELINGEN

6.1 Zorg voor het voortbestaan van de democratische rechtsorde

*** Belang en aantasting**

Het eerste wettelijk te beschermen belang is de democratische rechtsorde, zonder welke onze staat in de betekenis van democratische rechtsstaat feitelijk ophoudt te functioneren. Dankzij deze rechtsorde bestaat immers een stelsel van checks en balances met betrekking tot de machtsuitoefening door de overheid, waarbij de besluitvorming transparant en feitelijk overheidshandelen controleerbaar en voorzienbaar is gemaakt. De zorg is gericht op het voorkomen van ernstige verstoringen in dit democratische proces, waardoor het functioneren van de wetgevende, uitvoerende of rechterlijke macht zou kunnen worden aangetast, of de vrije uitoefening zou kunnen worden belemmerd van die democratische rechten en vrijheden die grondwettelijk zijn verankerd.

Los van het bestaan van concrete dreigingen houdt voor de BVD de zorg voor het voortbestaan van de democratische rechtsorde in: het onderkennen van en het bevorderen van maatregelen ter beveiliging tegen:

- a. de heimelijke ontregeling of manipulatie van de politieke besluitvorming of de uitvoering daarvan;
- b. pogingen om politieke doelen te realiseren met geweld of de dreiging met geweld;

c. aantastingen van grondwettelijke rechten en vrijheden van personen in ons land.

Als ontwikkelingen die een bedreiging zijn of kunnen vormen voor de democratische rechtsorde in ons land kunnen worden genoemd:

- het gevaar van oneigenlijke beïnvloeding van politieke besluitvorming of corruptie van overheids- en semi-overheidsfunctionarissen;
- de onberekenbaarheid van geweld uit de hoek van het internationale terrorisme, en
- ondemocratische activiteiten jegens- en tussen minderheden in ons land.

* Tendensen en ontwikkelingen

Ad a. Beïnvloeding

Het gevaar van heimelijke politieke beïnvloeding in het kader van de tegenstelling tussen Oost en West is sterk afgenomen. De inspanningen van de Dienst ter verkenning en controle van activiteiten van de voormalige Sovjet-Unie op dit terrein zijn daarom drastisch gereduceerd.

Niettemin dient te worden onderzocht in hoeverre Oosteuropese activiteiten van deze soort worden voortgezet, wellicht met een geringere inzet dan in het verleden en met doelstellingen die meer zullen zijn afgestemd op de veranderde economische en politieke realiteit. Pogingen tot manipulatie van de politieke besluitvorming in Europa, in casu Nederland, door andere dan de voormalige Warschaupactlanden zijn in het verleden wel voorgekomen, maar waren niet van een structureel karakter en vereisten geen bijzondere inspanningen. Verwacht wordt dat in de nabije toekomst daarin geen wezenlijke verandering zal komen.

Niet los te zien van de Oosteuropese ontwikkelingen is de geleidelijke verbroekeling en het verlies aan betekenis van partijen en groeperingen aan de uiterste linkerkant van het politieke spectrum in Nederland. Ondermijning van de democratische besluitvorming van deze kant is nauwelijks meer te duchten. Voor zover nodig houdt de BVD hier de vinger aan de pols.

Het streven naar politieke invloed door extreem-rechtse milieus in ons land is tot op heden geen bijzonder grote dreigingsfactor. In een aantal andere landen is dat echter wel degelijk het geval. De ontwikkelingen daar zijn indicatief voor de groeiende politieke mogelijkheden voor deze groeperingen. Sinds het wegvallen van de Duitse tweedeling bloeien in de Bondsrepubliek ultrarechtse sentimenten op. Ook in enkele andere landen in Europa, waaronder Frankrijk en België, is een radicalisering van anti-democratische, soms ook gewelddadige volksnationalistische tendensen te bespeuren. De BVD houdt daarom nauwlettend in de gaten in hoeverre van dergelijke ontwikkelingen effecten uitgaan op geestverwante kringen en personen in Nederland.

Een betrekkelijk nieuw fenomeen in Europa is het toenemende gevaar van manipulatie van- en infiltratie in de politieke besluitvorming door vertegenwoordigers van buitenlandse mogendheden, waarbij criminele oogmerken veelal vooropstaan. Heimelijke methodieken worden daarbij niet geschuwd. De maffia-achtige praktijken zoals die zich in een aantal andere landen hebben kunnen ontwikkelen, nopen dan ook tot waakzaamheid. Ook aandacht vragen de in dit opzicht relatief onbekende Oost- en Zuidoosteuropese praktijken, waarbij in het bijzonder interna-

tionale drugsorganisaties en wapenhandelaren betrokken zijn. Ondanks bestaande verschillen in (politieke) cultuur en maatschappelijke normen tussen dergelijke landen en ons land, wordt rekening gehouden met de kans dat deze organisaties Nederland in hun praktijken betrekken. Nederland streeft traditioneel naar open betrekkingen, zowel in financieel en economisch opzicht als voor zijn maatschappelijke en culturele ontwikkeling, en ontkomt dan ook niet aan de bijbehorende import van negatieve randverschijnselen die een veiligheidsrisico kunnen inhouden. De beïnvloeding door de georganiseerde misdaad doet zich veelal voor in de vorm van systematische corrumpering van politici, overheids- en semioverheidsfunctionarissen. Aangewakkerd door de grootte van het te behalen materiële voordeel en in de hand gewerkt door een voortgaande normvervaging, vindt corruptie doorgaans plaats in de vorm van omkoping of via het plaatsen of recruterende van handlangers in sleutelfuncties bij overheid en bedrijfsleven. In Nederland is het verschijnsel niet van een dusdanige omvang dat van een groot veiligheidsprobleem sprake is. Slechts incidenteel, bijvoorbeeld in relatie met de ontrafeling van ongewenste praktijken in Surinaamse kringen, kwamen voorvallen met een corruptie-aspect aan het licht. Hoewel er in ons land gelukkig dus nog maar spaarzaam aanwijzingen voor dit soort praktijken voorhanden zijn, moet wel worden geconstateerd dat het gevaar zich in grotere, Europese context met meer nadruk aandient. Een afwachtende houding ten opzichte van dit verschijnsel kan niet worden aangenomen. Voor een adequate bescherming tegen deze uiterst ongewenste vorm van beïnvloeding is het allereerst noodzakelijk een beeld te krijgen van de die sectoren binnen overheids- en bedrijfsleven die hiervoor in het bijzonder gevoelig lijken te zijn. Daartoe vindt thans een eerste oriënterend onderzoek plaats.

Ad b. Terrorisme

Terrorisme en activiteiten ter voorbereiding van politieke gewelddaden, gericht tegen Nederlandse belangen, of die vanaf Nederlands grondgebied worden ontplooid tegen de belangen van andere mogendheden, vormen een ernstige bedreiging van de democratische rechtsorde. Aard en omvang van deze dreiging zijn, net als het moment waarop deze zich kan manifesteren, niet eenvoudig te voorspellen. Zij gaan schuil achter de onvoorspelbaarheid van politieke conflicten waar ook ter wereld, en hangen vaak samen met de opkomst van nationalistische bewegingen, die ook op die manier aandacht voor hun zaak pogen af te dwingen. Juist die onberekenbaarheid dwingt tot een voortdurende bijstelling van het dreigingsbeeld en een daarop afgestemde deugdelijke en basisbeveiliging van politici, andere ambtsdragers en vitale objecten met een bewezen verhoogde kwetsbaarheid voor deze vorm van geweld, zoals luchthavens of bepaalde diplomatieke vestigingen. Een waterdichte bescherming tegen het onberekenbare gevaar van terrorisme is echter ook met de beste beveiligingsmaatregelen niet te bieden.

Staatsterrorisme

Sinds de afloop van het Golfconflict heeft het verschijnsel staatsterrorisme sterk aan betekenis verloren. Irak, dat te boek staat als een belangrijke sponsor en instigator achter deze vorm van gewelddadige politieke beïnvloeding, zal nog geruime tijd de handen te vol hebben aan de naweeën van de oorlog, om opnieuw een dergelijke rol te spelen. Ook van Syrië en Lybië lijkt voorshands geen inspiratie van- of steun aan internationaal terrorisme te verwachten. Alleen voor wat betreft Iran en enige islamitisch-fundamentalistische groeperingen die zich achter Teheran scharen, wijzen recente acties (bijvoorbeeld de moord op

ex-premier Bakhtiar in Parijs) op een onverminderd vermogen om toe te slaan.

Arabisch/Palestijns terrorisme

Tijdens de Golfoorlog kon worden geconstateerd dat het terrorisme door Palestijnse en andere Arabische groeperingen buiten de conflict-regio weinig daadkracht wist te ontplooien. Met enige voorzichtigheid mag worden gesteld dat de grote interne verdeeldheid binnen de Arabische wereld hiervan de oorzaak is geweest. Bovendien werd de geweldpleging waartoe sympathisanten herhaaldelijk werden opgeroepen door laatstgenoemden tactisch kennelijk niet opportuun geacht. Daarbij hebben de tijdig getroffen voorzorgsmaatregelen – in de vorm van opgevoerde controles en uitwijzingen – ook een rol gespeeld. Uit analyses naar de mate van betrokkenheid van Midden- en Oost-Europa bij de logistieke steun aan terrorisme, blijkt dat het van belang is geweest dat landen in die regio niet meer beschikbaar waren als toevluchts- en doorgangshavens voor Arabische terroristen. De dreiging uit het Midden-Oosten zal in beginsel blijven bestaan zolang in het bijzonder het Palestijnse vraagstuk niet definitief is opgelost. Voor de BVD blijft het speciaal van belang te volgen welke rol groeperingen, die zich in islamitischfundamentalistische richting oriënteren, daarbij spelen.

Ideologisch terrorisme

Incidenten op het terrein van links-extremistisch politiek geweld doen zich steeds minder voor als gevolg van de afname van de wervingskracht van de achterliggende ideologieën.

Ofschoon het in West-Europa slechts incidenteel voorkomt, blijft het terrorisme te duchten dat wordt bedreven door islamitisch-fundamentalistische groeperingen, vooral waar hun activiteiten onder invloed staan van een staat als Iran. Terreurgeweld dat voortkomt uit een mengeling van ideologische en separatistische componenten doet zich, voorsnóg in het buitenland, ook voor in de conflicten rond groeperingen als Sikhs en Tamils. Door de aanwezigheid van vertegenwoordigers van deze Aziatische bevolkingsgroepen in Nederland is de BVD voortdurend attent op eventuele implicaties voor onze veiligheid. Om dezelfde reden wordt ook steeds rekening gehouden met mogelijke terroristische repercussies van interne politieke controverses in landen als Joegoslavië en Turkije. Een extra punt van zorg betreft de aansluiting van sommige groeperingen in deze landen bij kringen van de georganiseerde misdaad, in het bijzonder bij organisaties die betrokken zijn bij de internationale handel in verdovende middelen.

Nationaal terrorisme

Onder de politiek gewelddadige organisaties die een basis in een Westeuropees land hebben en daar ook primair hun doelwitten kiezen, heeft in het bijzonder de separatistische Ierse PIRA, de Provisional Irish Republican Army, de aandacht. Deze groepering oefent haar terreur vooral uit tegen Britse belangen, waarbij zij opereert op het grondgebied van het Verenigd Koninkrijk. Het geweld heeft zich de laatste jaren echter ook verspreid naar het Europese continent, met inbegrip van Nederland, en vraagt een zowel in kwantitatief als kwalitatief opzicht continue grote inspanning. Hierbij wordt zowel met buitenlandse zusterdiensten als met de CRI intensief samengewerkt.

Gezien de gewelddadige acties van de zijde van het Baskisch separatisme (de ETA) op Nederlands grondgebied en elders in Europa, moet rekening worden gehouden met de mogelijkheid dat sprake is van een veranderde ETA-strategie, waarbij voortaan ook Spaanse doelwitten in

het buitenland zullen worden gekozen. Hoewel het incidentele geweld tegen Spaanse doelen in ons land tot op heden slechts materiële schade veroorzaakte, is er voor de Dienst voldoende reden om bij beveiligingsadviezen extra te letten op Spaanse belangen in Nederland. Het laatste geldt nadrukkelijk tijdens gelegenheden waarbij Spanje in het kader van internationale manifestaties de aandacht op zich gevestigd weet, zoals bij de Olympische Spelen, de Wereldtentoonstelling en de Columbusherdenking in 1992.

Nederlands politiek gewelddadig activisme

Vastgesteld moet worden dat daden van geweld uit extremistische hoek – de belangrijkste aanslagen kwamen voor rekening van de actiegroep Revolutionaire Anti-Racistische Actie (RARA) – tot op heden nooit hebben geleid tot meer dan overigens aanzienlijke zaakschade, en dat de inherente dreiging van een andere, lagere orde is dan die van het doelbewust op mensenlevens gerichte terrorisme. Ondanks waarschuwingen van de BVD dat met nieuwe, tegen de Europese integratie en het vreemdelingen- en asielzoekersbeleid gerichte acties rekening moest worden gehouden, konden aanslagen zoals die onlangs zijn voorgevallen helaas niet worden voorkomen. Verwacht wordt dat ook in de naaste toekomst van het actiewezen, in hoofdzaak van de kant van met RARA verwante «anti-impies» en anti-militaristen, nog verdere activiteiten van betekenis te duchten zullen zijn. De aanslagen op het ministerie van Binnenlandse Zaken en het woonhuis van de staatsecretaris van Justitie alsmede de recente aanslag op de vliegbasis Deelen zijn in dit opzicht illustratief, en vergen naast aanzienlijke opsporingsinspanningen ook onverminderde waakzaamheid van de BVD ten opzichte van deze splintergroeperingen. Voor het overige mag worden geconstateerd dat het activisme in ons land over het geheel genomen een neergaande lijn vertoont. Dit is mede veroorzaakt door veranderde maatschappelijke opvattingen, waardoor ook de bereidheid tot het plegen van politieke gewelddaden terugliep. Dit had in het bijzonder zijn weerslag op de anti-apartheids- en anti-kernenergie-beweging, bij wie de wind als gevolg van internationale ontwikkelingen goeddeels uit de zeilen is genomen.

Ad c. Minderheden

Als gevolg van de veranderingen in Midden- en Oost-Europa is een aanzienlijke toename van het aantal migranten uit die regio naar West-Europa niet ondenkbaar. De omvang van de instroom van migranten uit de Middeneuropese landen en vooral uit Balkanlanden en de voormalige USSR is afhankelijk van de mate waarin, en de termijn waarop in dit gebied een zekere mate van politieke stabiliteit en bestaanszekerheid zal zijn gecreëerd. De ruim aanwezige ethnische spanningen zullen zeker in Joegoslavië en de voormalige Sovjet-Unie, waar de binnenlandse controle ernstig is verzwakt, nog geruime tijd tot nationalistische uitbarstingen leiden. Bovendien zijn de economische vooruitzichten voor geen van de pas verzelfstandigde staten, afzonderlijk noch in Gemeenbest-verband, gunstig. Daarmee zijn belangrijke voorwaarden aanwezig voor migratie, zowel binnenslands, alsook naar het rustiger en welvarender West-Europa. De Westeuropese landen zullen in elk geval rekening moeten houden met de mogelijkheid van een aanzienlijke toename van (burger)oorlogsvluchtelingen en emigranten met economische motieven, waaronder relatief veel goedopgeleiden. Voor het zoeken naar bestaanszekerheid in het Westen maken die – zoals al is gebleken bij migranten uit de verbrokkelde Sovjet-Unie – reeds gebruik van Westeuropese, ook Nederlandse, bemiddelingsbureaus.

De groei van het aantal naar Europa migrerende vreemdelingen uit het Midden-Oosten en Afrika zal binnen afzienbare tijd groter zijn dan aanvankelijk was voorzien. Voor Nederland is deze categorie in 1991 gegroeid tot meer dan 20.000. Van een goed geharmoniseerd Europees vreemdelingen- en asielbeleid is op dit ogenblik nog geen sprake. Het huidige niveau en de omvang van de controle op de uitvoering van Nederlandse richtlijnen zijn daarnaast nog niet van dien aard dat zij een substantiële belemmering vormen voor een illegaal verblijf in ons land.

De mogelijkheden voor integratie en sociale participatie van deze groep migranten worden door die illegaliteit uitermate ongunstig beïnvloed. Als gevolg van het ontbreken van adequate en tijdige financiële en economische hulp aan de regio's waar dat nodig is, de snelle groei van het aantal migranten, en een nog niet effectief functionerend toelatings- en uitzettingsbeleid, dreigt een Europese sociale onderlaag te ontstaan, een overal aanwezig volksdeel van mensen met nauwelijks enig maatschappelijk perspectief. Of dit zal gebeuren is in grote mate afhankelijk van de mate waarin de oorzaak van dit massale migratieverschijnsel kan worden weggewerkt, vooral door de bestrijding van armoede en sociale desorganisatie in de landen waar de migranten vandaan komen. Deze ontwikkeling kan immers niet alleen worden tegengegaan met defensieve methoden, zoals visabeperkingen en grenscontroles. Daarnaast zullen in de immigratielanden voldoende bestuurlijke en sociale maatregelen moeten worden getroffen om de sterke groei van het aantal vreemdelingen adequaat te kunnen verwerken.

Een mogelijk neveneffect van migratie uit Zuidoepese en Noordafrikaanse landen is de verdergaande radicalisering of fundamentalisering van moslimgemeenschappen in den vreemde, die zijn weerslag kan hebben op de verhoudingen tussen deze migrantengroepen in Nederland en hun houding ten opzichte van de Nederlandse samenleving. Tevens moet ermee rekening worden gehouden dat politieke, ethnische of religieuze conflicten in het land van herkomst overslaan naar Nederland. Het kan hier leiden tot ernstige onderlinge rivaliteit waarbij bloedvergieten, belemmering van de vrijheid van meningsuiting of andere grondrechten, noch ernstige verstoringen van de openbare orde zijn uit te sluiten.

Het voorkomen van dit soort gebeurtenissen vraagt een gezamenlijke en gecoördineerde bestuurlijke inspanning op alle niveaus. Duidelijk moet zijn dat de overheid er is om de keuzevrijheid van al haar burgers te beschermen. Tevens is het van belang dat door alle betrokken overheidssectoren duidelijk kenbaar wordt gemaakt wat in onze democratie wel, en wat niet toelaatbaar is. Tegen degenen die deze grenzen overschrijden zullen snel en effectief maatregelen moeten worden getroffen. Juist ten opzichte van deze, veelal kwetsbare, groepen in onze samenleving dient de overheid er geen misverstand over te laten bestaan dat zij er ook is voor hun bescherming en daadwerkelijk bereid is hen die bescherming indien nodig te bieden.

Ook de BVD dient hieraan een bijdrage te leveren. Meermalen is actieve bemoeienis van buitenlandse inlichtingendiensten met hun emigrantenkolonies geconstateerd. Dergelijke activiteiten worden soms bedreven onder een diplomatieke dekmantel. Maar chantage, intimidatie of afpersing worden, soms met criminele bijbedoelingen, ook gepleegd door vertegenwoordigers van de betreffende belangengroeperingen in het moederland. De weerstand onder degenen die hiervan het doelwit zijn, is doorgaans niet erg groot. Enerzijds vanwege de heimelijke sfeer waarin een en ander zich afspeelt, anderzijds als gevolg van de vrees

voor represailles tegen achtergebleven familieleden. Daarbij komt dat de meesten onvoldoende thuis zijn in de Nederlandse politieke en bestuurlijke cultuur en vaak te weinig vertrouwen in de overheid hebben om daadwerkelijk en effectief gebruik te maken van de in Nederland bestaande mogelijkheden voor steun en bescherming. De Dienst rekent het dan ook nadrukkelijk tot zijn taak om in dit verband ontplooid anti-democratische en gewelddadige activiteiten tijdig te signaleren en te bevorderen dat daartegen gecoördineerd actie wordt ondernomen.

Ten tijde van de Golfoorlog werd duidelijk dat dreigingen die te maken hebben met het overslaan van conflicten snel actueel kunnen worden. Met de tijdige uitwijzing van Iraakse diplomaten en vooral ook dankzij wijs leiderschap van islamitische voorlieden in ons land, konden ongewenste ontwikkelingen worden voorkomen. Zulke ervaringen dwingen tot grote waakzaamheid ten aanzien van ongewenste weerklanken van binnenlandse onrust elders onder allochtonen in Nederland.

Tot slot mag worden geconstateerd dat integrale veiligheidszorg op de bovenomschreven terreinen alleen mogelijk is op basis van voldoende aanknopingspunten bij meerdere beleidssectoren. Het wordt steeds duidelijker dat zowel bij de bestrijding van ongewenste buitenlandse beïnvloeding als bij de aanpak van algemene minderhedenvraagstukken sprake is van een toenemende verstrengeling van beleidsimplicaties. Die verstrengeling brengt echter ook aan het licht dat het totale overheidsbeleid op dit vlak nog erg gefragmenteerd is. Nadere afstemming en coördinatie op uitvoeringsniveau is dan ook gewenst.

6.2 Zorg voor de veiligheid van de staat

*** Belang en aantasting**

Behalve op het voortbestaan van de democratische rechtsorde is de taak van de BVD gericht op het bevorderen van de veiligheid van de staat zelf. De staat is een politiek systeem waarvan de organen grondwettelijk met rechtsmacht zijn bekleed: primair ten behoeve van de bescherming, handhaving en bevordering van orde in de samenleving. Wil de staat deze primaire functie kunnen vervullen, dan dient het voortbestaan van de staat zelf te zijn gewaarborgd. Aantastingen van de soevereiniteit door andere staten of organisaties dienen dan ook tijdig te worden onderkend, evenals aantastingen gericht op ondermijning van zijn handhavingsmonopolie.

In dit verband vereist ook handhaving van de internationale geloofwaardigheid en de integriteit van de Nederlandse staat een adequate inspanning van de Dienst. Deze inspanning zal in het bijzonder moeten zijn gericht op het voorkomen van schending of het niet-nakomen van verplichtingen die voortvloeien uit het internationale recht. Die integriteit is mede bepalend voor de positie van Nederland in de internationale rechtsorde. De bescherming daarvan moet dan ook als een staatsveiligheidsbelang worden aangemerkt.

Bedreigingen die zich in dit verband voordoen zijn in hoofdzaak spionage en proliferatie. Daarnaast is preventieve zorg vereist met betrekking tot steunactiviteiten ten behoeve van staatsgrepen of interventies elders. Ten slotte zullen defensieobjecten beveiligd moeten zijn tegen sabotage of uitschakeling in crisisomstandigheden.

In het licht van deze inbreuken kunnen de taken van de BVD worden

omschreven als het onderkennen van en het bevorderen van maatregelen ter beveiliging tegen:

- a. de kennisname door onbevoegden van gegevens waarmee het belang van de veiligheid van de staat of zijn bondgenoten schade wordt toegebracht;
- b. de ongewenste verspreiding van nucleaire, biologische en chemische of (hoogwaardige) conventionele wapensystemen;
- c. schendingen door inwoners van Nederland of vanaf Nederlands grondgebied van de legitieme belangen van andere landen;
- d. aantastingen van militaire of vitale installaties en infrastructuur.

* Tendensen en ontwikkelingen

Ad a. Spionage

Oost-Europa

De politieke ontwikkelingen in de voormalige Sovjet-Unie zijn, zeker na het feitelijk uiteenvallen van de Unie, uiterst turbulent en ondoorzichtig. Waar die ontwikkelingen toe zullen leiden en welke consequenties die hebben voor de veiligheid in West-Europa is dan ook volstrekt onvoorspelbaar. Op dit ogenblik kan slechts worden geconstateerd dat Moskou nog geen begin heeft gemaakt met de ontmanteling van zijn op het buitenland gerichte inlichtingenapparaat noch daartoe het voornemen heeft uitgesproken. Verwacht wordt dat de toekomstige prioriteiten van het offensieve inlichtingenwerk in het Westen vooral gezocht moeten worden in het verzamelen van politieke, wetenschappelijk-technische en economische informatie, terwijl daarnaast meer aandacht zal worden besteed aan de «open» facetten van het inlichtingenwerk. Verder is meermalen belangstelling geuit om met Westerse veiligheidsdiensten te gaan samenwerken. Daarbij wordt gedacht aan een bundeling van krachten bij het bestrijden van drugs- en wapenhandel, terrorisme en georganiseerde misdaad, alsmede het tegengaan van de proliferatie van conventionele en niet-conventionele wapentechnologie en -kennis. Deze samenwerking zou vooral vorm moeten krijgen door het uitwisselen van informatie en het accrediteren van liaisons.

De activiteiten van de betreffende diensten lijken in toenemende mate bepaald te worden door de wijze waarop hun politieke leiders hun belangen zullen gaan definiëren. Daarbij zullen deze organisaties zich nu eens als opposanten, dan weer als bondgenoten tegenover de westerse veiligheidsdiensten manifesteren. Het a priori toebrengen van schade aan westerse belangen, zoals dat het doel was in de oude politieke constellatie, zal naar verwachting plaatsmaken voor een meer pragmatische benadering. Een vermindering van offensieve inlichtingenactiviteiten is helaas niet waarneembaar. Zolang hierin geen verandering komt blijft gerichte aandacht van de BVD op dit terrein noodzakelijk.

Midden-Europa

De veranderingen in de positie van de voormalige USSR hebben de Middeneuropese landen in staat gesteld tot het volgen van een eigen koers ten aanzien van het Westen. Daarmee is de bundeling van inlichtingenactiviteiten onder USSR-supervisie naar de historie verwezen. De opheffing of omvorming van de vroegere inlichtingenorganisaties in landen als Hongarije, Tsjechoslowakije, Polen en Roemenië hebben het mogelijk gemaakt de BVD-activiteiten met betrekking tot deze landen tot een minimum te beperken.

Tot slot zij opgemerkt dat spionage-activiteiten bepaald niet alleen wordt bedreven door landen die tot het voormalige Oostblok behoorden. Het toenemende belang van het behalen van een technologische voorsprong en het verkrijgen van inzicht in de positie van buitenlandse concurrerende bedrijven heeft ook andere landen ertoe gebracht structureel inlichtingenmethodieken te hanteren om deze kennis en informatie te verwerven. Deze vormen van economische spionage die wordt geïnspireerd door staten, behoeven dan ook de nodige aandacht van de BVD.

Ad b. Proliferatie

Inbreuken op het non-proliferatiebeleid trokken met name sinds de Golfcrisis de nodige aandacht. Schendingen van afspraken op het gebied van de non-proliferatie, of alleen al gerezen vermoedens van leveranties van strategische goederen, materialen of installaties aan verdachte landen, leidden internationaal tot afbreuk van de politieke integriteit van de betreffende landen. Het deed twijfel rijzen over hun bereidheid om aan waarborging van de non-proliferatieverdragen en uitvoeringsrichtlijnen de voorrang te geven boven economisch gewin. Daarnaast heeft het ook geleid tot de nodige economische en politieke repercussies. Vastgesteld moet worden dat als gevolg van het grote aantal conflicthaarden in de wereld, de enorme winsten die met de transacties zijn gemoeid en de complexiteit van de vereiste controle, steeds zwaardere eisen aan het inlichtingen- en veiligheidswerk op dit terrein worden gesteld.

Degenen die inbreuk maken op de in dit verband gemaakte internationale afspraken, blijken over het algemeen te onderscheiden in een kleine categorie bewuste overtreders en een moeilijk definieerbare groep van misleiden of ongeïnteresseerden. Het verloop van de Golfoorlog heeft een aantal landen dusdanig overtuigd van de beslissende rol van zogenaamde high-tech wapens in gewapende conflicten, dat de vraag naar geavanceerde strijdmiddelen nog is toegenomen. Parallel aan deze ontwikkeling loopt de voortgaande verspreiding van nucleaire en raket-technologie. Daarnaast is de capaciteit van risicolanden om zelf geavanceerde wapensystemen te ontwikkelen en te produceren van betekenis geworden. Gebleken is dat de vraag naar complete systemen plaats heeft gemaakt voor het afzonderlijk aanschaffen van de diverse hoogwaardige componenten en technologie. Aangezien dit soms verspreid over verscheidene landen gebeurt, is het moeilijker geworden om dit soort activiteiten te onderkennen.

Ook in ons land is een aantal buitenlanders met door hen (mede) geleide firma's actief in de illegale handel in embargogoederen en het verwerven van kennis van en onderdelen voor conventioneel wapentuig. Juist bij regionale conflicten doet zich een grote behoefte aan dergelijke strijdmiddelen voor. Deze behoefte kan maar ten dele worden gedekt met het overvloedig wapentuig dat in Oost en West op de markt beschikbaar is. De verwachte groei van het aantal betrokken bedrijven en de dubieuze reputatie van enkele hierin verwikkelde landen in de internationale wapenhandel, noodzaken tot intensieve verkenningen naar het doen en laten van deze firma's, de buitenlandse managers en hun contacten, inclusief een aantal in ons land geaccrediteerde diplomaten.

Het voorkomen van de ongewenste verspreiding van wapensystemen vergt gecoördineerd optreden van meerdere overheidsinstanties. Op dit gebied wordt dan ook zeer nauw samengewerkt met onderdelen van de ministeries van Defensie, Buitenlandse Zaken en van Economische

Zaken. Doel is het helpen voorkomen van niet te tolereren export. De Dienst voorziet organen met executieve bevoegdheden van informatie op basis waarvan repressief kan worden opgetreden tegen bedrijven die proliferatiebepalingen hebben overtreden. Daarbij wordt nauw samengewerkt met de Economische Controledienst (ECD) van Economische Zaken.

Ad c. Interventies

Tot de activiteiten die schade toebrengen aan andere landen en zo een aantasting vormen voor de positie van Nederland in de internationale rechtsorde, worden specifiek die handelingen gerekend die zijn gericht op het plegen van een staatsgreep of interventie elders, of op het verwerven van (militaire) middelen waarmee aan de legitieme belangen van derden afbreuk wordt gedaan. Het aspect van wapenhandel dat ook hier opdoemt en onder de noemer proliferatie al aan de orde was, beheerst het onderhavige terrein vooral daar, waar daadwerkelijke gewapende conflicten aan de hand zijn. De situatie in Joegoslavië en de reflectie daarvan op de Nederlandse veiligheidssituatie is daarvan een duidelijk voorbeeld. Voorts zal de situatie in delen van Oost-Europa en op de Balkan voorlopig nog dermate onrustig zijn, dat de kans op ongewenste activiteiten van allochtonen en autochtone sympathisanten vanaf Nederlands grondgebied ruimschoots aanwezig is.

Bijzondere vermelding behoeft hier het nauw aan het gewapende Philippijnse verzet gelieerde collectief, dat vanuit Nederland een sterk sturende rol vervult. Aandacht van de BVD voor die organisatie is noodzakelijk, omdat van dat verzet geweldsdreigingen uitgaan tegen de fysieke en veiligheidsbelangen van bondgenoten.

Ad d. Sabotage

Defensie-objecten behoren niet alleen in tijden van oplopende spanning, maar ook in normale omstandigheden adequaat beveiligd te zijn. De ervaring heeft geleerd dat sabotage-acties in het geheim en vaak lang van tevoren, onder andere door verkenningen ter plaatse, worden voorbereid. Activiteiten in dit opzicht bleken de laatste jaren beperkt tot die van anti-militaristische groeperingen.

6.3 Zorg voor de instandhouding van het maatschappelijk leven

*** Belang en aantasting**

Het volgende taakveld van de BVD betreft de borg voor een ongehinderde voortgang van het maatschappelijk leven. Infrastructurele voorzieningen die vitaal zijn voor het functioneren van onze samenleving dienen te worden beschermd. Daarbij moet in het bijzonder worden gedacht aan nutsbedrijven, bedrijven in de olie- en chemiesector, alsmede telecommunicatie- en transportbedrijven, waarvan de overheid het noodzakelijk acht dat de continuïteit gewaarborgd is.

Aantastingen van dit belang laten zich moeilijk concreet aanduiden, anders dan dat de genoemde objecten permanent kwetsbaar zijn voor sabotage of manipulatie door kwaadwillenden. Die kwetsbaarheid zal in de komende tijd verder toenemen onder invloed van de groeiende afhankelijkheid van genoemde voorzieningen en hun steeds gecompliceerder technologieën.

De activiteiten van de Dienst in het kader van de zorg voor de instandhouding van het maatschappelijk leven zijn te formuleren als het onderkennen en bevorderen van maatregelen ter beveiliging tegen:

- a. maatschappelijk relevante ontregeling van de economische bedrijvigheid;
- b. inbreuken op vitale maatschappelijke en economische functies door misbruik van technologie, en geautomatiseerde data-opslag en -communicatie.

* Tendensen en ontwikkelingen

Ad a. Vitale bedrijven

De zorg voor het continue functioneren van bedrijven, die op aanwijzing van de daarvoor verantwoordelijke ministers als vitaal zijn gekwalificeerd, concentreert zich op beveiliging. Voorkomen moet worden dat schade kan ontstaan door sabotage of andersoortige activiteiten van terroristische of activistische groeperingen. Bij bedrijven is een sterke behoefte geconstateerd aan voorlichting op dit terrein, vooral bij nationale of internationale crisissituaties.

Geconstateerd mag worden dat als gevolg van een grotere economische dynamiek alsmede door een sterk toegenomen specialisatie de interdependentie van het economische systeem als geheel – en daarmee ook de kwetsbaarheid van dat systeem – is toegenomen. Anderzijds hebben technologische ontwikkelingen, vooral op het terrein van de telematica, het terugvallen op alternatieve voorzieningen in geval van verstoringen, bijvoorbeeld via back-up-systemen, vergemakkelijkt. Als gevolg van deze ontwikkelingen zal periodiek een herijking moeten plaatsvinden van het soort en aantal bedrijven dat voor aanwijzing als vitaal bedrijf in aanmerking komt. De nadruk zal daarbij liggen op de sector olie/chemie, op telecommunicatie- en nutsvoorzieningen, en objecten in de transportsfeer, zoals luchthavens. Verder behoeven bedrijven in de sector van de automatisering de aandacht. Als gevolg hiervan is een toename van de activiteiten van de Dienst op dit terrein niet uit te sluiten. Een beperkte uitbreiding van het aantal vertrouwensfuncties – en daarmee van het aantal veiligheidsonderzoeken – mag worden verwacht doordat na formele vitaalverklaring van bedrijven zal worden gezien of tot aanwijzing van «sleutelfuncties» binnen de bedrijfsstructuren moet worden overgegaan. Eerder is de Kamer een overzicht toegezegd met betrekking tot de vertrouwensfuncties, zowel wat de aantallen betreft als de regelgeving die daarop van toepassing is en de implementatie ervan. Dit overzicht zal worden opgenomen in het eerste Jaarbericht dat in het voorjaar van 1992 in overleg met de vaste Commissie voor de inlichtingen- en veiligheidsdiensten aan de Kamer wordt aangeboden (II, 1990–1991, 21 819, nr. 7).

Ad b. Computercriminaliteit

Op het terrein van de geautomatiseerde gegevensopslag wordt verwacht dat de mogelijkheden tot technologische beïnvloeding van sturings- en communicatiesystemen hand over hand zullen toenemen. Tevens is te voorzien dat veelvuldiger in bestanden zal worden ingebroken. De groeiende maatschappelijke afhankelijkheid van geautomatiseerde informatiesystemen maakt de noodzaak tot adequate beveiliging van zowel de personen en instanties die deze gegevens beheren, als van de systemen waarin zij liggen opgeslagen, extra groot. De constatering dat een groeiend aantal technisch goed uitgeruste personen zich aan dit soort inbreuken schuldig maakt, alsook de omstandigheid dat

datasystemen steeds gecompliceerder worden, leiden ertoe dat toenevende aandacht van de BVD op dit terrein noodzakelijk is.

6.4 Zorg voor andere gewichtige belangen

*** Belang en aantasting**

Als gewichtig belang van de staat is aangemerkt de bescherming van die kennis en technologie die voor onze economie van vitale betekenis is. Daarbij gelden twee criteria. Bescherming van overheidswege behoeft allereerst slechts die kennis en technologie waarin de overheid ten behoeve van de bevordering van de Nederlandse economie en onze welvaart fors heeft geïnvesteerd. Ten tweede moet waarneembaar of aannemelijk zijn dat illegale activiteiten, gericht op het verkrijgen van dit soort informatie, door buitenlandse mogelijkheden worden aangestuurd of bevorderd. Binnen dit kader richt de aandacht van de Dienst zich op het onderkennen van oneigenlijke aantastingen van nationaal-economische belangen en het bevorderen van maatregelen ter beveiliging daartegen.

*** Tendensen en ontwikkelingen**

Ontvreemding van hoogwaardige technologie

De minister van Economische Zaken heeft drie sectoren aangewezen die voor de ontwikkeling van onze nationale economie als speerpunt worden aangemerkt. Het betreft biotechnologie, informatietechnologie en materiaaltechnologie. Er bestaat nog geen volledig inzicht in de omvang van de veiligheidsrisico's die deze sectoren bedreigen. Wel zijn verscheidene inbreuken geconstateerd, waarbij ook andere dan Oosteuropese landen waren betrokken. Er is vastgesteld dat door buitenlandse mogelijkheden ten behoeve van informatie-inwinning in dit vlak behalve van traditionele inlichtingenmiddelen ook gebruik gemaakt wordt van andere geheime acquisitiemogelijkheden zoals bijvoorbeeld joint-ventures. Recente inspanningen van Chinese, Sovjetrussische en Lybische zijde op dit terrein zijn waargenomen, terwijl voor andere landen sterke aanwijzingen in die richting voorhanden zijn. Met betrekking tot die sectoren waar een duidelijk nationaal welvaartsbelang in het geding is, en waar bij aantastingen onmiskenbaar sprake is van ongewenste buitenlandse staatsinvloeden, voert de BVD behoedzame verkenningen uit.

Zowel bij het onderwerp internationale wapenproliferatie als bij het thema concurrentie op het gebied van hoogwaardige technologie, is een scheiding tussen aantastingen van veiligheidsbelangen en inbreuken op economische belangen moeilijk aan te brengen. Evenals bij corruptie en minderhedenproblematiek het geval is, doet zich ook hier een verstrengeling van beleidsterreinen voor. Afstemming van het beleid en de beleidsuitvoering tussen de verschillende betrokken instanties is derhalve ook op dit terrein geboden.

7. SLOTBESCHOUWING

Het toegankelijke karakter van ons land als een strategisch gelegen handelsmogendheid stoelt in belangrijke mate op de open en actieve deelname van staat en maatschappij aan het internationale verkeer. Door die algemene oriëntatie op de buitenwereld is de Nederlandse samen-

leving voortdurend en intensief betrokken bij Europese en mondiale ontwikkelingen.

Waar Nederland doelbewust en voortvarend openheid in zijn betrekkingen met andere landen en internationale organisaties nastreeft, is onvermijdelijk dat het daarmee gelijktijdig een aantal veiligheidsproblemen binnenhaalt die voortvloeien uit onze gewenste positie als «poort van Europa». Dat onbedoelde effect ligt opgesloten in de ontwikkeling van onze handelsbetrekkingen en transitfunctie in het goederen-, diensten- en reizigersverkeer, maar het wordt ook bevorderd door onze traditioneel open samenleving en het milde strafrechtelijke klimaat. Onderkenning van dit gegeven is niet een zaak die alleen de BVD aangaat. De Dienst zal een effectieve bijdrage aan de bescherming van de hier in het geding zijnde veiligheidsbelangen alleen kunnen realiseren als dit perspectief wordt gedeeld door alle betrokkenen, niet in de laatste plaats door degenen die gehouden zijn om in het reguliere overleg tussen regering en Staten-Generaal de activiteiten van de BVD te controleren en richting te geven.